

Відгук

на дисертаційне дослідження Щebetюк Наталії Борисівни «Науково – організаційні та методологічні засади функціонування аграрної науки в Україні кінця 20 - х – 30 - і рр. ХХ ст. поданого на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки (0.32 – історія та археологія).

Дисертаційне дослідження Н.Б. Щebetюк є актуальним, необхідним, має наукове, практичне і світоглядне значення. Сьогодні його цінність особливо вагома і полягає передусім у тому, що привертає суспільну увагу до проблеми посилення ролі вітчизняної академічної науки у соціально – економічній модернізації України, інтеграції її до світового інтелектуального простору.

Воно вирізняється новизною, адже в українському наукознавстві, історії науки і техніки, історіографії є першою спробою вивчення науково – організаційних, методологічних, функціональних особливостей аграрної науки в Україні протягом 1920 – 1930 - х років. У зв'язку з цим, дисертація має пізнавальний і науковий інтерес. Дослідниця ставила своїм завданням обґрунтувати теоретико – методологічні засади академізації аграрної науки виявити особливості її інституційного оформлення, відтворити умови практичного (господарського) застосування її результатів, розкрити низку суспільно – політичних та соціально – економічних чинників, що впливали на систему організації аграрної науки на межі 1920 – 1930 - х років, охарактеризувати діяльність Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук, розкрити специфіку аграрнонаукових надбань в кінці 1930 - х років тощо.

Дослідження має проблемний характер. У ньому порушується чимало теоретичних питань, які важливі для глибокого розуміння досліджуваної проблеми, зокрема природи радянського політичного режиму, економічного

змісту колективізації сільського господарства, тенденцій формування колгоспно - радгоспної системи господарювання, значення науки у державотворчих процесах сталінського керівництва, соціально - економічних і суспільно - політичних умов розвитку науки, характер розвитку світової науки.

Структура дисертації не викликає застережень, вона дозволила логічно, послідовно розкрити обрану проблему, зосередити увагу на головних і принципових питаннях.

У Вступі обгрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету і завдання, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведені відомості про апробацію результатів дослідження, чітко сформульовано провідну ідею, якій підпорядковано виклад матеріалу дисертації і формулювання висновків.

У першому розділі проаналізовано ступінь наукового вивчення теми, охарактеризовано джерела, визначено та обгрунтовано методологічну основу дослідження. До достоїнств цієї частини роботи слід віднести і те, що автор зробила спробу відтворити хронологію зростання суспільного інтересу до історії аграрної науки, діяльності академічних установ. На нашу думку репрезентативність даної частини роботи значно посилилась, аби автор з'ясувала хто були перші автори, що описували історію вітчизняного дослідництва: чиновники установ, громадські діячі, науковці, виробничники. Слід було зазначити також і на тому, в якому форматі виконувалися перші роботи: як монографії, наукові доповіді, тематичні збірки, курси лекцій, підручники. В якому з даних форматів була виконана робота Г. Махова « Грунти України». Очевидно, дисертантці слід було пояснити читачеві і причини певної циклічності у підготовці робіт, зокрема чому майже повністю зникли з наукового обігу публікації з історичною компонентою в другій половині 1940 - х поч. 1950 - х років. Слід було узагальнити чисельність

праць, наукових жанрів, напрямків, історіографічних праць, що виходили друком в 1990 – 2000 - і роки.

Суттєво збагатили роботу документи, відкладені у фондах центральних, регіональних архівів, архівів профільних наукових установ. Характеризуючи масив використаних архівних матеріалів, автор вірно зазначила, що передусім вони дали можливість дослідити розвиток науково – організаційних та методологічних засад функціонування аграрної науки. Думається, що в даному огляді слід було більш повно прописати ті наукові результати і висновки, яких вдалося досягти при опрацюванні цього масиву документів. Дещо звужений і констатуючий характер носить інформація про використання документів фонду 1055 « Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук». Слід було ширше проінформувати читача і про використання матеріалів Державних архівів Харківської, Одеської областей і держархіву м. Києва.

Дисертантка вміло застосувала різноманітний спектр методів і принципів дослідження, вдало опирається на вже сформульовані методологічні підходи, поняття, посилається на методологічні напрацювання вітчизняних і зарубіжних методологів. На нашу думку, пошукачу докторського ступеня слід було запропонувати авторські напрацювання в плані пояснення закономірностей подій, явищ, обставин, окремих термінів « сільськогосподарська наука», «аграрна наука», «сільськогосподарська дослідна справа», подати власне бачення методологічних підходів до дослідження інституційних процесів в аграрній науці.

В основному змісті дисертації (II – й, III – й, IV – й, V – й розділи) комплексно досліджено низку аспектів, що охоплюють порушену проблему.

Другий розділ дисертації присвячений з'ясування місця і ролі сільськогосподарської дослідної справи у системі природничих наук. Авторка розглядаючи теоретичну основу галузевого дослідництва виділяє сільськогосподарські, освітні, суб'єктивні фактори його суміщення та

розвитку, методологічні напрацювання тощо. На нашу думку, виділення лише цих компонентів суттєво звужувало показ теоретичної складової дослідництва. Практично залишилась поза увагою автора його природознавча складова, адже як вірно зазначається в тексті дисертації з посиланням на Захарова, дослідництво передбачало вивчення як сільськогосподарських об'єктів так і умов природного середовища, ґрунтів, клімату тощо. Крім того, на нашу думку автору слід було звернути увагу і зміну соціальних умов та стимулів розвитку дослідництва в 1920 – 1930 – і роки. Досліджуваний період, став періодом радикальних змін основних компонентів змістової структури науки, почали створюватися нові принципи пізнання, категорії, методи. Експеримент, як основоположний метод дослідження, який домінував у методології з часів Ф. Бекона, доповнювався новими інструментальними компонентами. Крім того, розпочалася ломка понять пов'язаних з старою картиною світу, і як наслідок, загострився інтерес до природознавства, що був викликаний створенням квантової механіки і відкриттям ядра. Напрацювання теоретико – методологічні основи дослідництва, вимагали доповнення сюжетами у яких би були показані закономірності їх розвитку. До них слід було віднести такі як: - обумовленість практикою і потребами сільського господарства; - самостійністю або здатністю задовільняти потреби виробництва; - переймальність принципів, теорій і понять, дослідницьких інструментів, які найоптимальніше забезпечують пізнання виробництва і природи як цілісного процесу; - поступовість розвитку, яка характеризувалась черговістю періодів еволюційного розвитку та бурхливої ломки теоретичних основ; - взаємодія і взаємозв'язаність наукових напрямків, окремих наук, запозичення їх прийомів, тощо. Характеризуючи фундаментальні напрацювання дослідників з розроблення основ ведення дослідної справи (підрозділ 2.2.), автор переконливо довела, що важливий внесок у цю справу було зроблено М. Недокучаєвим, О. Дояренком, Б. Рожественським, та дійшла зваженого

висновку про те, що удосконалення методів польових досліджень було спричинено зміною форм ведення господарства, що відбувалася в 1920 – 1930 - і роки.

Третій розділ дисертації стосується факторів інститутизації галузевого дослідництва, передумов подальшого становлення його академічної моделі. Дисертант розглядаючи суспільно – політичні та економічні чинники організації наукового забезпечення ведення сільського господарства зробила обґрунтований висновок про те, що на межі 1920 – 1930 - х років зміни в науці відбувались головним чином під впливом соціально – економічних і суспільно – політичних змін у суспільстві, державної аграрної політики. Визначаючи принципи організації наукового забезпечення ведення сільського господарства, автор відтворила характер дискусії між владою і науковцями з проблем організації аграрної науки, формування сільськогосподарської діяльності людини, взаємозв'язку науки і суспільства, пошуку дієвих форм вивчення природних умов України, взаємозв'язку науки і державних народногосподарських планів тощо. В даній частині роботи, на нашу думку слід було з'ясувати коли аграрна наука розпочала виходила за О. Янатою з вузьких форм сільськогосподарського дослідництва, відбулися її перетворення у самостійний і повноцінний науковий напрям.

Здобутком дисертантки став аналіз особливостей формування наукових підходів до проблем сільського господарства, з'ясування основних напрямів науково – дослідної роботи направлених на підвищення врожайності, запобігання посух, розбудови зрошуваної мережі, забезпечення тваринництва кормами тощо. Погоджуємося з тезою автора про 1929 р. як переломний рік в історії аграрної науки. Водночас, теоретичному змісту роботи бракує авторського бачення впливу загальнополітичного процесу на аграрну науку, наслідків рішень конференції аграрників - марксистів, які стосувались обґрунтування теоретичних положень марксизму по аграрному питанню. Відомо що в грудні 1929 р. було перервано розвиток неонародницький

аграрної думки і почав перемагати в дослідництві ортодоксальний марксизм. Крім того, було розкрито маховик політичних репресій щодо економістів – аграрників, спеціалістів сільського господарства, дослідників селекційних станцій агрономів, функціонерів Наркомзему тощо. Вигідно позиціонується в даному розділі матеріал присвячений принципам, формам і способам організації науково – дослідної роботи, процесу інститутизації сільськогосподарської науки. Дисертант розглянула урядові, академічні, авторські проекти розбудови «по – радянськи» мережі науково – дослідних установ, їх підпорядкованості органам влади, фінансування, та зробила об'єктивний висновок, що протягом 1929 – 1933 рр. відбувся процес одержавлення науки. Думається, що дана частина роботи набула додаткової репрезентативності аби авторка запропонувала читачеві чисельність кількості пропонованих форм способів організації науки та з'ясувала які з них могли бути найраціональніші у практиці сьогодення. На нашу думку, показ організаційних форм науки набув виразності аби дисертантки виокремила в окремий підрозділ проблему діяльності крайових сільськогосподарських станцій.

Четвертий розділ дисертації «Створення і діяльність Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук (1931 – 1935 рр.)» стосується аналізу процесу організації й розгортання діяльності галузевого академічного центру, його управлінських і функціональних механізмів. Не можна не погодитися з тезою дисертанта про те що упродовж 1920 – х років робились спроби централізації управління аграрною наукою, а її становлення і діяльність відбувалася в умовах задекларованої партійними органами соціалістичної реконструкції сільськогосподарського виробництва. На думку опонента наукова новизна дослідження значно посилилась, аби автор прописала і те яка організаційна модель була взята за основу її побудови ВУАСГН: АН УСРР, чи Союзної ВАСГНІЛ. Відомо, що до проекту її створення долучалися відомства різного підпорядкування.

У п'ятому розділі розглянуті наукові здобутки учених – аграріїв з різних напрямів дослідництва. Дисертантці на основі різнопланових джерел вдалося з'ясувати найголовніші наукові дослідження в галузі агрономії, ведення рослинництва, впровадження науково – організаційних засад у тваринницьку галузь, розвитку механізації сільськогосподарського виробництва. Думається, що дані сюжети набули додаткової наукової інтерпретації аби автор порівняла вітчизняну і європейську систему наукового супроводу сільськогосподарського виробництва.

Логічним завершенням роботи стали висновки, які на думку опонента сформульовані тактовно і лаконічно.

В цілому, не дивлячись на висловлені зауваження та побажання, дисертація Н.Б. Щебетюк є завершеним дослідженням і містить науково обгрунтовані результати, які в сукупності вирішують поставлену наукову задачу – створення цілісної картини змін у аграрній науці кінця 1920 – 1930 - і роки. Загалом, дисертаційне дослідження Щебетюк Наталії Борисівни «Науково – організаційні та методологічні засади функціонування аграрної науки в Україні кінця 20 – х – 30 – і рр. ХХ ст.» відповідає паспорту спеціальності 07.00.07 – історія науки й техніки, а також вимогам нормативних документів МОН України, зокрема п.п. 9,10,12,13,14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченому звання старшого наукового співробітника, а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки (0.32 – історичні науки).

Офіційний опонент,
доктор історичних наук,
професор, провідний
науковий співробітник
Інституту історії України
НАН України

(Handwritten signature)

Падалка С.С.